

УДК 94 (477) 070 "1941/1943"

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-39-1>

**УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОПИ В ХЕРСОНСЬКІЙ ПРЕСІ
ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКО-НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941–1943 РР.
(НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ГОЛОС ДНІПРА»)**

Бойков Олег Юрійович,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії, археології
та методики викладання
Херсонського державного університету
boykovoleh@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8528-7554*

Бойкова Євгенія Леонідівна,

*викладач кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ
euheniaboikova@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9103-9055*

Метою роботи є аналіз матеріалів херсонської газети «Голос Дніпра» в період німецько-нацистської окупації, які відображали позицію діячів українського національного руху щодо напрямку європейського шляху розвитку України.

Результати дослідження. У процесі аналізу характеру діяльності херсонської української легальної преси в період гітлерівської окупації на прикладі газети «Голос Дніпра» необхідно підкреслити певні риси. Створення українського національного медіаресурсу мало на меті випередити німців у формуванні інформаційної доктрини в регіоні та забезпечити мінімальне втручання окупаційної влади в редакційну політику. Це, а також подальша доля членів редколегій не дає підстав розглядати їх інформаційну політику та діяльність як колабораційну.

Оскільки редакційна політика формувалася під впливом представників херсонського проводу Організації українських націоналістів, які були вихідцями із західноукраїнських регіонів та мешканцями Херсонщини, що постраждали від радянської репресивної машини, характер газетних публікацій відзначався досить однозначним ставленням до комуністичного режиму. Розгляд ними перспективи формування європейської моделі у процесі національного державотворення відбувався, з одного боку, під значним впливом німецького образу нової Європи, а з іншого – згідно з не досить позитивним для українців досвідом відносин із провідними демократичними країнами Заходу першої чверті ХХ ст.

Висновки. Аналіз друкованого матеріалу на сторінках «Голосу Дніпра» дає змогу стверджувати, що, незважаючи на шалений тиск німецької адміністрації стосовно чітко визначеного характеру інформаційного наповнення та офіційного забарвлення, представники українських редакцій головною метою мали поширення саме національної ідеї держави, близької концептуально до державних моделей європейського гатунку.

Таким чином, спрямованість української національної державницької концепції на західний шлях розвитку та отримання Україною гідного місця в європейській системі відносин чітко простежується в публікаціях херсонського «Голосу Дніпра».

Ключові слова: місцева преса, «Голос Дніпра», Організація українських націоналістів, Херсон.

**THE UKRAINIAN PATH TO EUROPE IN THE KHERSON PRESS
DURING THE PERIOD OF GERMAN-NAZI OCCUPATION 1941–1943
(BASED ON THE MATERIALS OF THE NEWSPAPER “VOICE OF THE DNIPRO”)**

Boikov Oleh Yuriyovich,

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of History,
Archaeology and Teaching Methods
Kherson State University
boykovoleh@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8528-7554*

Boikova Yevgenia Leonidivna,
*Teacher at the Department of General Law and Social
and Humanitarian Disciplines
Kherson Faculty
of Odesa State University of Internal Affairs
euheniaboykova@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9103-9055*

The **purpose of the work** is to analyze the materials of the Kherson newspaper “Holos Dnipro” (“Voice of the Dnipro”) during the German-Nazi occupation, which reflected the position of the figures of the Ukrainian national movement regarding the direction of the European path of Ukraine’s development.

Research results. In the process of analyzing the nature of the activities of Kherson’s Ukrainian legal press during the period of Hitler’s occupation, it is necessary to emphasize certain features on the example of the newspaper “Voice of the Dnipro”. The creation of the Ukrainian national media resource was aimed at getting ahead of the Germans in the formation of the information doctrine in the region and ensuring minimal intervention of the occupation authorities in the editorial policy. This, as well as the subsequent fate of the members of the editorial board, does not give grounds to consider their information policy and activity as collaborative.

Since the editorial policy was formed under the influence of the representatives of the Kherson branch of the Organization of Ukrainian Nationalists, who were natives of the western Ukrainian regions and residents of the Kherson region, which suffered from the Soviet repressive machine, the nature of newspaper publications was characterized by a fairly unambiguous attitude to the communist regime. Their consideration of the prospects for the formation of the European model in the process of national state-building took place, on the one hand, under the significant influence of the German image of the new Europe, and on the other hand, according to the not quite positive for Ukrainians experience of relations with the leading democratic countries of the West in the first quarter of the 20th century.

Conclusions. The analysis of the printed material on the pages of “Voice of the Dnipro” makes it possible to assert that, despite the intense pressure of the German administration regarding the clearly defined nature of the information content and official coloring, the representatives of the Ukrainian editorial offices had the main goal of spreading the national idea of the state, conceptually close to state models of the European type.

Thus, the focus of the Ukrainian national statist concept on the western path of development and Ukraine’s obtaining a worthy place in the European system of relations is clearly visible in the publications of the Kherson “Voice of the Dnipro”.

Key words: local press, “Voice of the Dnipro”, Organization of Ukrainian Nationalists, Kherson.

1. Вступ

Відмінності ціннісних орієнтацій у поглядах на сучасні процеси євроінтеграції носіїв різних соціокультурних систем найдраматичніше відбилися в російській збройній агресії проти України. Традиційно домінуючу роль у відображенні цих відмінностей, зокрема щодо методів військово-політичного протистояння, продовжують відігравати засоби масової інформації.

У безперечно кризові для всієї світової спільноти 20-ті рр. ХХІ ст. зі зміною головних критеріїв життєдіяльності активізувалися позитивні трансформації та спотворення образів інформаційного простору. Вони зумовлені, з одного боку, радикалізацією та вульгаризацією урізноманітненої політичної пропаганди, а з іншого – потребою, прагненнями та здатністю соціуму адекватно сприймати реалії сучасності.

Такі виклики глобального інформаційного середовища досить неоднозначно позначаються на рівні функціонування регіональних медіа. Нині останні віддзеркалюють і локальний, і загальний формати чергового масштабного військово-політичного конфлікту між суперечливо мотивованими західними демократіями та чітко спрямованим авторитаризмом із наростаючими ознаками нацизму.

Неоднозначність результатів впливу медіаконтенту в умовах війни має тенденцію до посилення

саме на фронтах культурних конгломератів, одним із яких варто вважати Південь України. У реаліях українсько-російського конфлікту на початку ХХІ ст. прагнення російської квазіімперської системи віднайти власні історичні та ідеологічні конструкції наштовхнулося тут на несподівану для росіян масову інформаційну протидію носіїв національної свідомості з уже усталеними уявленнями про сутність європейських демократичних політичних моделей. У цьому вбачається й питома роль місцевих медіа, більшість із яких своєю діяльністю не лише підсилювали вплив центральних засобів масової інформації, а й формували власний, «діалектний» формат українського інформаційного простору.

Водночас варто зауважити, що розуміння та прийняття сутності європейських політичних моделей українським суспільством, розділеним ідейними стереотипами на різних етапах побудови вітчизняної державності, було досить суперечливе.

Особливо неоднозначним необхідно назвати ставлення до західноєвропейського демократичного устрою після завершення національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. в Україні, коли європейські уряди досить зверхньо поставилися до українського питання, яке не вписалося у версальський формат та відлунувало союзництвом із їх головними військово-політичними супротивниками у світовій війні.

Наслідки такого ставлення відобразилися, зокрема, місцевими медіа вже в ході їх адаптування до глобального та ідеологізованого протистояння Другої світової війни між радянським і нацистським тоталітарними режимами. Істотно це проявилось на окупованих німцями українських територіях.

Дослідження історії розвитку преси, зокрема українських місцевих видань у різних регіонах України, за німецької окупації періоду Другої світової війни мають як узагальнюючий характер, так і детальні ґрунтовні напрацювання щодо конкретних місцевих видань. Вагоме значення для бачення загальної картини розвитку легальної преси мають доробки Бориса Чернякова, Костянтина Курилишина, Оксани Салати (Черняков, 2006; Курилишин, 2007; Салата, 2020). Досить детальний і ґрунтовний аналіз україномовної легальної преси періоду окупації здійснено Надією Якобчук (Якобчук, 2020). Важливі наукові доробки щодо участі у створенні активістами підпілля Організації українських націоналістів херсонської легальної преси 1941–1944 рр. здійснені Юрієм Щуром (Щур, 2018; Щур, 2021).

Тож дослідження різних аспектів функціонування місцевої преси періоду Другої світової війни дає можливість не лише виокремити загальні тенденції її розвитку, а й зрозуміти, якою мірою саме регіональні медіа були спроможні в умовах військового конфлікту впливати на формування ідеологічних орієнтирів населення.

Метою роботи є аналіз матеріалів херсонської газети «Голос Дніпра» періоду німецько-нацистської окупації, які відображали позицію діячів українського національного руху щодо напрямку європейського шляху розвитку України.

2. Місцева преса півдня України періоду німецької окупації

У загальноприйнятому розумінні масмедіа вважаються не лише механізмом створення та поширення інформаційного ресурсу, а й віддзеркаленням загальної ціннісної системи самого суспільства з його життєвими реаліями, міфологемами, колективними соціокультурними рефлексіями та індивідуальними політичними суперечностями.

Носії друкованої інформації, як модератори буденності населення, а за потреби й спосіб психологічного навіювання у війні різних напрямів пропаганди, мають для колективної та індивідуальної свідомості свій рівень «шкідливості». Він залежить від ступеня розвитку громадянського суспільства, яке визначає адресність та міру відповідальності за оприлюднену офіційну інформацію. У тоталітарних системах, більш актуалізованих на середину ХХ ст., відповідальність засобів масової інформації перед особою диктатора та політичним істеблшментом була й залишається критично високою. Прикладом може слугувати

напівлегендарна друкарська хиба із загубленою літерою «л» у слові «Главкомандующий» у ташкентській газеті «Правда Востока». Масово тиражована, вона несла безпосередню загрозу муміфікованому образу радянського вождя з усіма його претензіями на першість у боротьбі зі спільним на той час ідеологічним ворогом.

Найбільшої та тривалої гостроти необхідність отримання достовірної офіційної інформації набуває саме у воєнний час, в умовах перебування населення під іноземною загарбницькою владою, яка через керовану місцеву пресу намагається насадити власну модель суспільно-політичного та культурного розвитку.

Функціонування місцевої преси на українських землях періоду німецько-нацистської окупації, зокрема на Півдні, на Херсонщині, може вважатися однією з найкращих історичних ілюстрацій не лише посилення ролі медіа як виразників офіційної позиції тієї чи іншої політичної сили, а й трансформації місцевої газети в інструмент глобальної інформаційної війни.

Регіональна преса в більшості випадків відразу перетворювалася на основний ресурс поширення нової (нацистської) державницької та військово-політичної системи (Черняков, 2006: 54). Нова ідеологія мала транслюватися як позитивна, на противагу і схожій за адміністративно-командною парадигмою тоталітарній радянській системі, і демократичній західній, на той час майже не рецеліюваній в український політико-правовий простір. Головне призначення агітації було традиційним – боротьба з більшовизмом та єврейством (Салата, 2020: 119).

Водночас спостерігається спроба поширення українцями через новостворені друковані органи власної національної ідеї в руслі розвитку тогочасної західноєвропейської цивілізації.

Процес становлення місцевої преси на контрольованих німецько-нацистською владою територіях сучасної Херсонщини характеризувався як загальними рисами, притаманними пресі інших регіонів України, так і своєю специфікою.

Перебуваючи в заручництві не лише військової, а й ідеологічної боротьби двох основних тоталітарних політичних систем, місцеве населення намагалося визначити рівень достовірності будь-якої отриманої інформації. Звісно, робити критичний аналіз суперечливого медійного потоку в умовах виживання досить складно. Природним проявом людської свідомості за наявності перманентної соціально-психологічної кризи та прямої загрози загибелі є намагання абстрагуватися від негативної інформації. Тож не дивно, що населення отримувало і санкціоновані німецькою окупаційною владою місцеві друковані видання, і таємно поширювані радянські газети, «самвидави» підпілля зі зведеннями Радінформбюро.

Антирадянська преса в регіоні мала значні відмінності: від нацистських газет до власне національних, які намагалися мінімізувати контроль окупаційної влади. Проте майже всі газети фактично мали статус титульного друку на конкретній території, оскільки трансливали офіційні новини та матеріали про успішні військові дії німецької армії і її союзників (Якобчук 2020: 145). Таким чином, передбачалося, що вони будуть мати певний рівень статусності, а отже, будуть сприйматися самим населенням. Це визначало характер інформаційного масиву та організаційний складник видань.

У процесі розгляду формату видань варто наголосити на характерній рисі (зокрема, і для херсонських газет) – визначенні концепції їх назв.

Радянська влада застосувала безвідмовний принцип називати свої ідеологічні друковані органи «Правдами». І це був не просто пропагандистський крок, коли передбачалося, що друковане джерело априорі мало доносити точну, об'єктивну інформацію. Необхідно враховувати й історико-правовий аспект, адже «Правдою» в Київській державі була, власне, збірка правових норм. Тож газети з такими назвами в масовій свідомості мали сприйматися не тільки як носії офіційної інформації, але й як насаджувачі правил і моделей поведінки радянської людини.

Подібну назву для маскування під звичну для сприйняття населенням (навіть із копіюванням самого шрифту) для кращого ментального сприйняття пропаганди німецького «нового порядку» та німецької армії як захисниці всієї Європи отримували й російськомовні газети. Щоправда, вони видавалися, судячи зі змісту матеріалів, скоріш для вояків Російської визвольної армії (РОА). На це вказує відсутність вартості та позначки про редколегію. У схожому словосполученні виходили й деякі українські газети, наприклад каховська «Українська правда».

За загальної підтримки нової української преси німецька окупаційна влада вимагала денационалізувати назви періодичних видань та прив'язати їх, наприклад, до географічних об'єктів (Черняков, 2006: 54). Однак навіть за таких умов українські редакції намагалися проявити національний характер газети, підкреслюючи історичний символізм топонімів і гідронімів. Крім того, назва газет, зокрема «Голос Дніпра», мала свідчити про відродження українських національних сил після століть пригноблення російською імперською владою та десятиліть тиску радянською комуністичною системою (Наша назва, 1941).

Преса на Півдні України, зокрема на Херсонщині, виходила як українською, так і російською мовами, що було зумовлене зрозумілим прагненням надавати інформацію більш широкому колу читачів за традиційною, ще радянською схемою, коли російська мова для населення була мовою

«начальства». Крім того, на Півдні проявлялася також ідея відновлення звільненої від більшовицької влади «єдиної і неподільної Росії», зокрема в містах, де залишалася певна кількість етнічних росіян – як прихильників російської монархічної ідеї, так і звичайних ворогів більшовизму. Відповідно, окреслене середовище породжувало такі видання, як, наприклад, одеська газета «Буг» чи миколаївська газета «Новая мысль».

Сприяння цьому з боку німецької окупаційної влади формувало гарне підґрунтя для посилення ідеологічної кампанії та інформаційної війни проти радянської влади, насамперед проти радянського підпілля, яке поширювало інформацію Радінформбюро. Водночас не допускалася мовна, а отже, і національна монополія (крім німецької, звісно) на подання інформації, що варто вважати реакцією на політичні вимоги українців (Черняков, 2006: 54).

Однак усе-таки прагнення українських видань Херсонщини до самостійної редакційної політики на початкових стадіях їх становлення проявлялося досить відчутно.

3. «Голос Дніпра» про українське питання в Європі

Аналіз перших випусків україномовної преси регіону, зокрема херсонського «Голосу Дніпра», дає ілюстрування сподівань українських редакторів місцевих газет не просто скористатися військовими успіхами німців у боротьбі з більшовизмом. Першочерговим завданням вважалося заповнення тимчасової пропагандистської лакуни тією візією ідеї визволення України, яка так добре викристалізувалася на західноукраїнських землях. Прагнення поширити власні політичні програми, попри спроби німців придушити націоналістичний опір, мало зрештою чи не найдраматичніші наслідки для українців – членів редакційних колегій із Херсонщини, які потрапили в нацистські концтабори, зокрема для Ю. Войтовича та Ф. Вдовиченка (Щур, 2021: 39). Можна припустити, що їх спроба не співпрацювати з окупантами, а налаштувати дещо відокремлене існування була сподіванням віднайти формат контактування з німцями в добу національно-визвольних змагань 1918 р., коли за Брест-Литовськими домовленостями саме німці виступили в ролі досить ефективних, хоч і надто специфічних союзників Української Народної Республіки та Гетьманату в боротьбі проти більшовиків (Дві політики щодо України, 1942).

Те, що редакторами або членами редколегій окремих україномовних газетних видань, як, наприклад, «Голосу Дніпра», ставали представники Організації українських націоналістів, направлені організацією із західноукраїнських регіонів, а до редколегій долучалися представники місцевої україномовної інтелігенції, може свідчити, на думку Ю. Щура, про ймовірну

підтримку ідеї відновлення національної державності, пам'ятної тут ще з буремних років національної революції. Українські газетники планували активно поширювати національно-визвольну ідею на півдні, намагалися створити власні друковані органи до встановлення німцями контролю над засобами масової інформації (Щур, 2018).

Головним завданням редакційної політики, на наше переконання, варто вважати спробу донесення до більш широкого загалу населення Півдня не лише позиції про боротьбу за незалежність, а й ідеї про приналежність українців до європейського цивілізованого світу, а не до азійсько-деспотичної комуністичної системи СРСР.

Тож першочерговим завданням друкованого матеріалу було приділення уваги історичному процесу формування зовнішньополітичних орієнтацій української національної еліти. На прикладі найбільш яскравих, героїчних сторінок з історії України характеристика цих орієнтацій отримала досить незвичну для читачів інтерпретацію, що однозначно суперечила радянській міфологемі про споконвічне прагнення українців до возз'єднання з «братнім» російським народом (Україна – посередник західної культури, 1941). Так, змалювання образів великих київських князів, українських гетьманів здійснювалося крізь призму їх прагнення збудувати власну незалежну державу як частину європейського світу (Наша назва, 1941).

З іншого боку, актуалізувалося питання щодо традиційних супротивників як українців, так і німців. Одним із таких спільних опонентів, окрім Росії, вважалася Польща. Визначення в редакційній політиці негативної оцінки історико-політичної ролі Речі Посполитої свідчило не лише про штучно політизовані та загострені історичні мотиви ворожнечі, а й про тогочасну міжнародну політичну візію (Доля Польщі, 1942). Адже ще з 1920-х рр. існування відновленої, потужної Польщі заважало одночасно зовнішньополітичним планам імперсько-пролетарського Радянського Союзу та сподіванням налаштованих на реванш радикальних правих сил Німеччини.

Формування образу ворожої «панської», «буржуазної» Польщі в радянському та німецько-нацистському інформаційному просторі кінця 30-х рр. ХХ ст. фактично поєднувалося з небезпечним культивуванням живої пам'яті західних українців про трагічні події «пацифікації».

Досить важливою з ідеологічних міркувань складовою частиною газетного матеріалу було висвітлення механізму сталінських репресій 1930-х рр. на прикладі змалювання масової боротьби влади проти селянства, інтелігенції, духовенства, зокрема й трагічної долі багатьох радянських воєначальників (За наказом ГПУ розстріляний генерал Блюхер, 1941). Таким чином, українські видання поруч з окупаційною

пропагандистською програмою намагалися не лише вказати на злочинний, антинародний характер комуністичного режиму, а й акцентувати на неєвропейському шляху розвитку радянської держави, коли політична система для свого подальшого існування повинна знищувати навіть власних захисників.

Негативна позиція стосовно Росії, СРСР визначалася на сторінках газети виключно як до держави-агресора. Це також вдало відповідало пропагандистській лінії німецької окупаційної влади. Адже образ російського, а згодом радянського солдата тісно трансформувався в образ жорстокого, жадібного, неосвіченого чужака-азіата, умотивованого нищити українців та українську культуру. Трагічний досвід контактів населення західних областей із російською імперською системою в 1914–1915 рр. та в 1939–1941 рр. відобразився на сторінках херсонського «Голосу Дніпра» в поєднанні з описами репресій і голодоморів підрадянської України. Наслідки перебування, які лишила по собі російсько-радянська імперська система, вражали свідомість населення з європейськими суспільно-політичними та культурними орієнтирами (Більшовизм перед судом, 1941).

Ідеологічний складник нової війни, політика великих держав, боротьба дипломатій напередодні та під час війни – усе це стало тлом для розгортання чергового раунду власної політичної гри українців, зокрема в західних регіонах, не лише в боротьбі за незалежність, а й на шляху визначення місця України на європейській арені. Тож на шпальтах друкованих видань виражається не стільки вороже, скільки неоднозначне, на нашу думку, ставлення до західних демократичних країн.

Крізь офіціоз гітлерівської пропаганди, на відміну від зневажливо-негативних епітетів у бік радянського керівництва, спостерігаються досить стримані емоційні характеристики діячів та устрій західноєвропейських країн. Це можна пояснити тим, що українцями вони розглядалися не стільки як ідейні вороги, скільки як військові суперники.

Тут проглядається політично усвідомлена українська позиція стосовно європейських демократій, яка ще з 1914 р. формувалася відповідно до характеру взаємин Антанти та Росії. Ускладнилася ця позиція під час Другої світової війни, коли сформувалася вже антигітлерівська коаліція. Тож саме наслідки дії Версальсько-вашингтонської системи зрештою визначили реваншистські ідеї українців та німців (Самостійна Україна – охоронний вал Європи перед небезпекою зі Сходу, 1941).

Відповідно, відносини західних країн із СРСР цього періоду оцінювалися діячами українського національного руху як несприятливі для відродження України. Саме тому Німеччина вважалася на той момент силою, яка могла подолати комуністичну деспотію та створити умови для

відродження національної державності (Найбільша боротьба у світовій історії почалася, 1941).

Усвідомлення цієї установки мало формувати почуття вдячності німецькій владі за порятунк від деспотичної влади, що, за сподіваннями нацистів, в умовах ведення Німеччиною хоча й переможної, проте тяжкої війни спонукало би місцеве населення надавати посильну допомогу в цій боротьбі. Така позиція відповідала оголошеним цілям «вимушеної» гітлерівської агресії, серед яких ідея допомоги у визволенні народу України з-під репресивної та ворожої влади більшовиків, загрози західного лібералізму і всесвітнього сіонізму виглядала найбільш популярною (Чому Німеччина мусила вести війну на Сході?, 1941). Можна побачити спробу сформулювати серед населення півдня України, принаймні на початкових етапах окупації, усвідомлення приналежності українців до світових процесів, прихильність до цивілізованого порівняно з радянською системою європейського «німецького світу», укорінити впевненість у бажанні німців досягти єдності Рейху та «визволених» від більшовицької влади українських територій (Постава українців, 1942).

4. Висновки

Отже, у процесі аналізу характеру діяльності херсонської української легальної преси в період гітлерівської окупації на прикладі газети «Голос Дніпра» варто підкреслити такі особливості.

Створення українського національного медіаресурсу мало на меті випередити німців у формуванні інформаційної доктрини в регіоні та забезпечити

мінімальне втручання окупаційної влади в редакційну політику. Це, а також подальша доля членів редколегій не дає підстав розглядати їх інформаційну політику та діяльність як колабораційну.

Оскільки редакційна політика формувалася під впливом представників херсонського провуду Організації українських націоналістів, які були вихідцями із західноукраїнських регіонів і мешканцями Херсонщини, що постраждали від радянської репресивної машини, характер публікацій відзначався досить однозначним ставленням до комуністичного режиму. Розгляд ними перспективи формування європейської моделі у процесі національного державотворення відбувався, з одного боку, під значним впливом німецького образу нової Європи, а з іншого – згідно з не досить позитивним для українців досвідом відносин із провідними демократичними країнами Заходу першої чверті ХХ ст.

Аналіз друківаного матеріалу на сторінках «Голосу Дніпра» дає змогу стверджувати, що, незважаючи на шалений тиск німецької адміністрації стосовно чітко визначеного характеру інформаційного наповнення та офіційного забарвлення, представники українських редакцій головною метою мали поширення саме національної ідеї держави, близької концептуально до державних моделей європейського гаугунку.

Таким чином, спрямованість української національної державницької концепції на західний шлях розвитку та отримання Україною гідного місця в європейській системі відносин чітко простежується в публікаціях херсонського «Голосу Дніпра».

Література:

1. Доля Польщі. *Голос Дніпра*. 1942. 31 травня.
2. Більшовизм перед судом. *Голос Дніпра*. 1941. 7 листопада.
3. Дві політики щодо України. *Голос Дніпра*. 1942. 26 липня.
4. За наказом ГПУ розстріляний генерал Блюхер. *Голос Дніпра*. 1941. 20–21 вересня.
5. Курилишин К. Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження : у 2 т. Львів, 2007. Т. 1 : А–М. 640 с. ; Т. 2 : Н–Я. 592 с.
6. Найбільша боротьба у світовій історії почалася. *Голос Дніпра*. 1941. 9 жовтня.
7. Наша назва. *Голос Дніпра*. 1941. 20–21 вересня.
8. Постава українців. *Голос Дніпра*. 1942. 26 липня.
9. Салата О. Періодичні видання в системі нацистської пропаганди на окупованих територіях України у 1941–1943 роках. *Київські історичні студії*. 2020. № 2(11). С. 116–124. URL: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.2.16> (дата звернення: 10.10.2022).
10. Самостійна Україна – охоронний вал Європи перед небезпекою зі Сходу. *Голос Дніпра*. 1941. 2 листопада.
11. Україна – посередник західної культури. *Голос Дніпра*. 1941. 2 грудня.
12. Черняков Б. Окупаційна преса Райхскомісаріату України: розбудова і функціонування (1941–1943 рр.). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України*. 2006. Вип. 31. С. 51–68.
13. Чому Німеччина мусила вести війну на Сході? *Голос Дніпра*. 1941. 19 листопада.
14. Щур Ю. Вчитель-націоналіст: Юліан Войтович у Херсоні (1941–1942 роки). *Південний архів (історичні науки)*. 2021. № 33. С. 36–40. URL: <http://pahs.journal.kspu.edu/index.php/pahs/article/view/8> (дата звернення: 10.10.2022).

15. Щур Ю. Оунівці в херсонському «Голосі Дніпра». *Націоналістичний портал*. 2018. 21 жовтня. URL: <https://ukrnationalism.com/history/3451-ounivtsi-v-khersonskomu-holosi-dnipra.html> (дата звернення: 10.10.2022).
16. Якобчук Н. Україномовна легальна преса періоду нацистської окупації (1941–1944 рр.): огляд фондової колекції музею. *Військово-історичний меридіан: електронний науковий фаховий журнал*. 2020. Вип. 2–3(28). С. 145–157. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/12.11.2020/pdf/VIM_28_2020-145-157.pdf (дата звернення: 10.10.2022).

References:

1. n. a. (1942). Dolia Polishchi [The fate of Poland]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, May 31 [in Ukrainian].
2. n. a. (1941). Bilshovyzm pered sudom [Bolshevism before the court]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, November 7 [in Ukrainian].
3. n. a. (1942). Dvi polityky shchodo Ukrainy [Two policies regarding Ukraine]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, July 26 [in Ukrainian].
4. n. a. (1941). Za nakazom HPU rozstriliani heneral Bliukher [General Blücher was shot by order of the GPU]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, September 20–21 [in Ukrainian].
5. Kurylyshyn, K. (2007). *Ukrainska lehalna presa periodu nimetskoï okupatsii (1939–1944 rr.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia [The Ukrainian legal press during the period of German occupation (1939–1944): historical and bibliographic study]*, in 2 vols. Lviv, vol. 1: A–M, 640 p.; vol. 2: N–Ya, 592 p. [in Ukrainian].
6. n. a. (1941). Naibilsha borotba u svitovii istorii pochalasia [The greatest struggle in world history has begun]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, October 9 [in Ukrainian].
7. n. a. (1941). Nasha nazva [Our name]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, September 20–21 [in Ukrainian].
8. n. a. (1942). Postava ukraintyiv [Posture of Ukrainians]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, July 26 [in Ukrainian].
9. Salata, O. (2020). Periodychni vydannia v systemi natsystytskoi propahandy na okupovanykh terytoriiakh Ukrainy u 1941–1943 rokakh [Periodicals in the system of Nazi propaganda in occupied territories of Ukraine in 1941–1943s]. *Kyivski istorychni studii – Kyiv Historical Studies*, no. 2(11), pp. 116–124. Retrieved from: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.2.16> [in Ukrainian].
10. n. a. (1941). Samostiina Ukraina – okhoronnyi val Yevropy pered nebezpekoiu zi Skhodu [Independent Ukraine is Europe’s bulwark against danger from the East]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, November 2 [in Ukrainian].
11. n. a. (1941). Ukraina – poserednyk zakhidnoi kultury [Ukraine is a mediator of Western culture]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, December 2 [in Ukrainian].
12. Cherniakov, B. (2006). Okupatsiina presa Raikhskomisariatu Ukrainy: rozbudova i funktsionuvannia (1941–1943 rr.) [The occupation press of the Reich Commissariat of Ukraine: development and functioning (1941–1943)]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of Kurasa Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, iss. 31, pp. 51–68 [in Ukrainian].
13. n. a. (1941). Chomu Nimechchyna musyla vesty viinu na Skhodi? [Why did Germany have to wage war in the East?]. *Holos Dnipra – Voice of the Dnipro*, November 19 [in Ukrainian].
14. Shchur, Yu. (2021). Vchytel-natsionalist: Yulian Voitovykh u Khersoni (1941–1942 roky) [The nationalist teacher: Yulian Wojtowych in Kherson (1941–1942)]. *Pivdennyi arkhiv (istorychni nauky) – South Archive (Historical Sciences)*, no. 33, pp. 36–40. Retrieved from: <http://pahs.journal.kspu.edu/index.php/pahs/article/view/8> [in Ukrainian].
15. Shchur, Yu. (2018). Ounivtsi v khersonskomu “Holosi Dnipra” [Ouniv residents in the Kherson “Voice of the Dnipro”]. *Natsionalistychnyi portal – Nationalist portal*, October 21. Retrieved from: <https://ukrnationalism.com/history/3451-ounivtsi-v-khersonskomu-holosi-dnipra.html> [in Ukrainian].
16. Yakobchuk, N. (2020). Ukrainomovna lehalna presa periodu natsystytskoi okupatsii (1941–1944 rr.): ohliad fondovoi kolektsii muzeiu [Ukrainian-language legal press during the Nazi occupation (1941–1944): review of found collection of museum]. *Viiskovo-istorychnyi merydian: elektronnyi naukovyi fakhovyi zhurnal – Military-Historical Meridian: electronic scientific journal*, iss. 2–3(28), pp. 145–157. Retrieved from: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/12.11.2020/pdf/VIM_28_2020-145-157.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022
The article was received 12 October 2022